

מצה בלי חרוסת?

הוויכוח ההלכתי שחושף

את החוויה האמיתית של ליל הסדר

[חוברת למרצה](#)

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

חג הפסח

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לזכות הרב יוסף וזוגתו מרת יעל ומשפחתם שיחיו מיכאל שוילי

לתרומה ולהקדשת שיעור לחץ כאן

או סרוק את הברקוד

לפרטים נוספים צור קשר באימייל INFO@JEWISHINSIGHTS.ORG
להורדת מערכי שיעור נוספים בקרו באתר WWW.JEWISHINSIGHTS.ORG

עימוד | מוסי וולוסוב
אתר אינטרנט | יובל כץ וישראל ויסוצקי
אדמיניסטרציה | לוי שמטוב

ועדה מייעצת
הרב אשר דערן - קייפ-טאון, דרום אפריקה
הרב מנדי גרליצקי - תל אביב, ישראל
הרב לוי גרינברג - אלפטון, טקסס
הרב דוד גולדברג - סאו פאולו, ברזיל
הרב לוי שייקביץ - כפר חב"ד, ישראל
הרב מנדי גרינברג - טווינסבורג, אוהיו
הרב שמואל פרידמן - ב. בלנקה, ארגנטינה
הרב יוסף יצחק בלוי - כינרת, ישראל
הרב חיים דרוקמן - לוצרן, שווייץ

ספרדית
תרגום ועריכה | הרב רפי טוויל

צרפתית
תרגום ועריכה | הרב יאיר אלבז
הגהה | ש. אלבז
עימוד | לוי אלבז

פורטוגזית
תרגום | מר יצחק דיין
עריכה | הרב ישעי' דיין
עימוד | מייק קטן

רוסית
תרגום ועריכה | הרב אלכסנדר גרישין
עימוד | ת. וולף

משרד השלוחים
י"ר | הרב גדליה שמטוב
כיתוח | הרב מנדי שמטוב

עורכים
הרב אברהם גרינברג
הרב זושא גרינברג
משתתף בעריכה | הרב שלום בער חזן

עברית
עריכה לשונית | הרב לוי שייקביץ
הגהה | הרב מנחם וילהלם

אנגלית
תרגום ועריכה | הרב מענדל סופער
הגהה | הרב מענדל לברטוב

נסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

© Published and Copyright 2024 by
Shluchim Office International

תוכן השיעור

א. שלשה מאכלים על קערת הסדר.....5

בליל הסדר אנו אוכלים מצה משתי סיבות: ראשית, היא 'לחם עוני' שמזכיר את השעבוד במצרים, ושנית, היא נאכלת זכר לבצק שלא הספיק להחמיץ בשל הגאולה שהתרחשה בחיפזון (מקור 1). שתי הסיבות הללו רמוזות כבר בתורה (מקור 2).

נוסף על כך, התורה מצווה אותנו לאכול מרור (מקור 3), ובהגדה מוסבר שהמרור נועד להזכיר לנו את מרידות השעבוד (מקור 4).

על קערת הסדר מונחת גם חרוסת. הרמב"ם מסביר שהיא זכר לטיט שבו שועבדו בני ישראל במצרים, ופוסק שיש לטבול את המצה בחרוסת (מקור 5). הראב"ד חולק עליו ואומר "והוא הבל". הוא סובר שאין לטבול את המצה בחרוסת.

במה חלוקים הרמב"ם והראב"ד?

ב. עושים סדר במשמעות של ליל הסדר.....8

הסבר הרוג'וז'ובי: הרמב"ם והראב"ד אינם חולקים על טיבול בזמן המצה בחרוסת בזמן שבית המקדש היה קיים, ושניהם מודים שאז נהגו לטבול את המצה בחרוסת. מדוע? משום שהמצה מסמלת גם לחם עוני - שעבוד, והחרוסת מסמלת את הטיט של השעבוד, ולכן מתאים לטבול את המצה בחרוסת.

ליל הסדר בימינו לא בא להזכיר לנו את השעבוד

המחלוקת שלהם היא רק במזמנים שלאחר החורבן, שאז החלק שבמצה שמזכיר לנו את השעבוד - פקע. מדוע?

הגמרא אומרת, שלאחר שבית המקדש חרב, אין מצוות אכילת מרור מהתורה. משום שהתורה כרכה את מצוות אכילת מרור יחד עם קרבן פסח. ולכן, כשאין קרבן פסח אין אכילת מרור (מקור 9). מהו ההסבר הפנימי לכך שמצוות המרור בטלה בזמן הזה? הרבי מסביר שבילל הסדר אנו עושים מנהגים שונים שאמורים לעזור לנו לחוות את השעבוד של אבותינו במצרים מחד, ואת החירות שקיבלו ביציאת מצרים מאידך. בימינו - בזמן הגלות, אין צורך בפעולה מיוחדת שתזכיר לנו את השעבוד שכן אנו חווים אותו יום-יום! ולכן, בטלה מצוות מרור! החלק של "זכר לשעבוד" שתמיד היה בליל הסדר – התייתר.

מאותה סיבה, גם כשאנו אוכלים מצה, אנו כבר לא אוכלים אותה בשביל להזכיר לנו את השעבוד – לחם עוני, משום שבימי הגלות אנו לא צריכים עזרים להרגיש את הגלות. אנו אוכלים את המצה רק זכר לחירות.

בימינו אנו אוכלים מרור זכר למקדש

אם כך, מדוע חכמים תיקנו להמשיך לאכול מרור בזמן בגלות? התשובה היא, שזו תקנה 'זכר למקדש' בלבד - כדי לזכור כיצד נהגו בזמן שבית המקדש היה קיים, אך לא כדי לעורר רגש של שעבוד.

ועתה נוכל להבין את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בשאלה כיצד לנהוג בזמן הגלות:

הראב"ד סבור שבמצב של גלות אין עוד טעם להזכיר את השעבוד, אותו אנו חווים ממילא, ולכן אין סיבה לטבול את המצה בחרוסת, כי המצה מסמלת את עניין החירות בלבד, ואילו החרוסת מסמלת את השעבוד, ואין קשר ביניהם.

ואילו הרמב"ם סבור שגם בזמן הגלות עלינו לטבול את המצה בחרוסת, כחלק מהמנהג והרצון לעשות 'זכר למקדש'.

פתיחה

ליל הסדר מלא בסמלים – מצה, מרור, חרוסת – וכל אחד מהם אמור לספר לנו משהו על יציאת מצרים. אבל האם עצרתם פעם לחשוב מה בדיוק אנחנו אמורים לזכור? האם ליל הסדר בא להזכיר לנו את השעבוד, או דווקא את החירות?

הרמב"ם והראב"ד התווכחו על שאלה קטנה אך עמוקה: האם צריך לטבול את המצה בחרוסת? אבל הוויכוח הזה חושף שאלה הרבה יותר גדולה – איך אנחנו חווים את ליל הסדר בזמן הגלות? האם אנחנו עדיין חיים את השעבוד, או שאנחנו כבר מכוונים את המבט לחירות?

בואו נצלול יחד אל תוך הדיון הזה ונגלה איך מחלוקת הלכתית קטנה יכולה לשנות את כל הדרך שבה אנחנו רואים את החג.

השיעור לחג הפסח

משיחת אחרון של פסח ה'תשמ"ו (בעיבוד קל)
התוועדות ה'תשמ"ו, חלק ב' עמוד 155 ואילך, בלתי מוגה.
שיחות קודש ה'תשמ"ו, עמוד 259 ואילך, בלתי מוגה (בתרגום המערכת).
וראה גם לקוטי שיחות חלק ל"ב, שיחת חג הפסח
[מומלץ להקשיב גם לחזרה של ר' יואל כהן על השיחה -](#)

מדקה 40 והלאה

א. שלושה מאכלים על קערת הסדר

מדוע אוכלים מצה?

מקור 1 נוסח ההגדה

לזכר השעבוד

לתלמיד עמ' 3
הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול. כל דצריך ייתי ויפסח.

לזכר הגאולה

מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם, שנאמר: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם".

משני קטעי ההגדה שקראנו, אנו למדים שאכילת המצה טומנת בחובה זכר לשני דברים: לשעבוד מצרים – "לחם עוני", ולגאולה שהייתה בחיפזון. שתי הסיבות הללו רמוזות כבר בתורה:

מקור 2 ספר דברים פרק ט"ז, פסוק ג'

לתלמיד עמ' 3
לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות – לחם עני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך.

רש"י

לחם עני: לחם שמזכיר את העני שנתענו במצרים.

כי בחפזון יצאת: ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון; וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר "ותחזק מצרים על העם וגו'".

רש"י מסביר, שהמילים "לחם עוני" מרמזות שזהו לחם שמזכיר את העוני שהתענו בו במצרים, והמילים "כי בחפזון יצאת" מרמזות שזהו לחם שמזכיר את היציאה בחיפזון ממצרים.

מדוע אוכלים מרור?

מקור 3 ספר שמות פרק י"ב, פסוק ח'

לתלמיד עמ' 3
ואכלו את הבשר בלילה הנה צלי אש ומצות, על מררים יאכלהו.

התורה אומרת לנו לאכול את קרבן הפסח יחד עם מצה ומרור, אך לא מסבירה מדוע.

ההסבר נמצא בדברי רבן גמליאל במשנה, המובאים גם בהגדה של פסח:

מקור 4 משנה פסחים פרק י', משנה ה'

רבן גמליאל היה אומר: . . מרור, על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.

לתלמיד
עמ' 3

מדוע החרוסת?

אחד המאכלים שנהוג להניח על קערת הסדר הוא ה'חרוסת', שבה טובלים את המרור. מנהג קדום זה מוזכר כבר בתלמוד.

הרמב"ם מסביר מדוע מניחים חרוסת על הקערה, ואיך מכינים אותה.

מקור 5 משנה תורה להרמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פרק ז', הלכה י"א

החרסת מצוה מדברי סופרים, זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים.

לתלמיד
עמ' 4

וכיצד עושין אותה?

לוקחין תמרים או גרורות או צמוקין וכיוצא בהן, ודורסין אותן ונותנין לתוכן חמץ, ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן, ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח.

הרמב"ם ממשיך ואומר שטובלים בחרוסת הן את המרור והן את המצה. (זוהי רק דעת הרמב"ם. להלכה בימינו, לא נהוג לטבול את המצה בחרוסת).

שם, פרק ח', הלכות ו-ח

...בורך מצה ומרור באחת ומטביל בחרסת, ומברך: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים", ואוכלן...

ואחר כך מברך: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת ה'זבח", ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה....

בזמן הזה שאין שם קרבן, אחר שמברך: "המוציא לחם", חוזר ומברך: "על אכילת מצה", ומטביל מצה בחרסת ואוכל...

לסיכום: אנו אוכלים מצה הן לזכר העוני והן לזכר החירות. את המרור אנו אוכלים זכר למרירות, ומטבילים בחרוסת זכר לטיט ולשעבוד.

<< הרבי

הביקורת החריפה של הראב"ד

הראב"ד מתייחס לדברי הרמב"ם, וכדרכו מתבטא בלשון חריפה, שאי אפשר לומר כלל וכלל שצריך לטבול את המצה בחרוסת, ובלשונו "זה הבל".

לתלמיד
עמ' 4

וכבר הראו בכמה מקומות, שמקורו של הרמב"ם הוא בדברי הגאונים, כפי שהטור מביא, שכן כותב רבי עמרם גאון בסידורו (שנכתב לפני הרמב"ם, והרמב"ם מצטטו בכמה מקומות).

מקור 6 סידור רבי עמרם גאון, סדר פסח

ואחר שִׁיבְצֵעַ וּמְבַרֵךְ: "הַמוֹצֵיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" חוֹזֵר וּמְבַרֵךְ: "לֶאֱכֹל מִצָּה", וּמְטִיב לְבָרֶסֶת וְאוֹכֵל.

לתלמיד
עמ' 4

נשאלת השאלה: על מה יצא קצפו של הראב"ד? במה הוא חלוק על הרמב"ם? מדוע לשיטת הרמב"ם עלינו לטבול את המצה בחרוסת, ואילו לשיטת הראב"ד "זה הבל"?

ב. עושים סדר במשמעות של ליל הסדר

<< הרבי

ההבדל בין זמן הבית לזמן הגלות

הביאור במחלוקת הרמב"ם והראב"ד נמצא בספר צפנת פענח להגאון הרוגוצ'ובי: הרוגוצ'ובי מבאר שהראב"ד אכן מסכים עם הרמב"ם שבזמן הבית היו מטבילים מצה בחרוסת, והוא רק חולק על פסקו של הרמב"ם שמטבילים את המצה בחרוסת גם בזמן הזה.

לתלמיד
עמ' 5

הראב"ד אינו מתנגד לעצם טבילת המצה בחרוסת, ולכן לא תקף את רבי עמרם גאון או את שאר הראשונים שפסקו כך. דעת הראב"ד היא שטבילת המצה בחרוסת מתאימה רק בזמן שבית המקדש היה קיים, אך בזמן הגלות אין שום הגיון בכך. מדוע?

ובטעם החילוק בין זמן המקדש לזמן הזה בנוגע לטיבול מצה בחרוסת - מבאר הרוגוצ'ובי שלגבי מצה יש שני טעמים על מצוות אכילתה, אחד משום זכר לעוני (כפי שהמצה נקראת "לחם עוני") ואחד משום זכר לחירות¹ ("כי בחפזון יצאת מארץ מצרים"), ובמרור יש רק טעם אחד משום עבדות, והחרוסת גם היא משום עבדות (זכר לטיט).

והנה, בזמן המקדש בודאי מטבילין המצה גם כן בחרוסת (גם לפי שיטת הראב"ד, משום שגם במצה ישנו ענין שהוא "זכר לעוני").

בזמן המקדש הכול היה מסודר: החרוסת הייתה זכר לטיט כי היא הזכירה את השעבוד; המרור גם הוא הזכיר את מרידות השעבוד, לכן מובן בפשטות מדוע מטבילים את המרור בחרוסת.

מצה היא זכר הן לעוני והן לחירות, ולכן מובן מדוע מטבילים גם את המצה בחרוסת. העוני שבמצה תואם לשעבוד החרוסת.

הבעיות מתחילות בזמן הגלות כאשר מצוות מרור בטלה, כדלקמן:

מצוות מרור בזמן הזה אינה מן התורה

אך בזמן הזה רואים אנו שהמצווה שהיא זכר לעבדות בטלה, משום שהמרור בזמן הזה הוא מדרבנן.

לתלמיד
עמ' 5

מקור 7 תלמוד בבלי, מסכת פסחים, דף ק"כ עמוד א' (על פי ביאור ותרגום הרב עדין אבן-ישראל)

אמר רבא: אכילת מצה בזמן הזה, אף לאחר חרבן הבית, היא מן התורה, ומרור חייבו רק מדברי סופרים. ובמה שונה המרור? שכן נאמר בקרבן הפסח, "על מצות ומררים יאכלוהו", ומכאן למדים: בזמן שיש חובת קרבן פסח - יש גם חובת מרור מן התורה, ובזמן שאין פסח - אין גם חובת מרור מן התורה.

לתלמיד
עמ' 5

אם כן גם במצה נאמר, "על מצות ומררים", הרי שאף המצה טפלה לקרבן הפסח! ודוחים: בנוגע למצה - חזר בו המקרא על חובת אכילתה בפסוק אחר, שנאמר, "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת", וקבע בזה חובה מיחידת לאכילת מצה שאינה תלויה בקרבן.

<< הרבי

אוכלים מרור זכר לבית המקדש

מדוע אם כן תיקנו חכמים לאכול מרור בזמן הגלות?

רק במרור תיקנו לאכול ולטבול בחרוסת משום זכר לזמן הבית.

לתלמיד
עמ' 5

מקור 8 שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, הלכות פסח, סימן תע"ה, סעיף ט"ו

מצות מרור מן התורה אינה אלא בזמן שהפסח נאכל, שנאמר: על מצות ומררים לאכלהו. אבל בזמן הזה אינו אלא מדברי סופרים, שתיקנו זכר למקדש.

לתלמיד
עמ' 6

מן התורה אין מצווה לאכול מרור בזמן הגלות, אך חכמים תיקנו להמשיך לאכול מרור ולטבול אותו בחרוסת, כדי שלא נשכח כיצד נהגנו בזמן הבית.

התקנה של "זכר למקדש" ניתנה בנושאים רבים:

למשל, בחג הסוכות, בזמן שבית המקדש היה קיים, בירושלים היו נוטלים את הלולב בכל שבעת ימי החג, אך מחוץ לירושלים היו מקיימים את המצווה רק ביום הראשון של החג. לאחר החורבן התקין רבי יוחנן בן זכאי שיקיימו את המצווה בכל מקום במשך כל שבעת ימי החג - "זכר למקדש".

דוגמא נוספת: במצות ספירת העומר, לפי רש"י, מן התורה חייבים לעשות זאת רק בזמן שבית המקדש היה קיים, ובזמן הזה עושים זאת רק זכר למקדש.

<< הרבי

מהי המשמעות הפנימית? מדוע באמת בטלה מצוות מרור? הגמרא הסבירה את הסיבה הטכנית, אך מהו ההסבר המהותי לכך?

מדוע בטלה המצווה של "זכר לעבדות"?

ובטעם הדבר שבזמן הזה "המצווה של זכר לעבדות בטלה" - יש לומר בפשטות: "זכר לעבדות" - שייך רק כאשר נמצאים במצב שאין בו עבדות, שאז צריכים לעשות "זכר" לענין העבדות שהיה בעבר. ולכן, בזמן המקדש, כשלא היה מצב של עבדות - היה צורך ב"זכר לעבדות" (מרור וטיבול בחרוסת), מה שאין כן בזמן הזה - מכיון שנמצאים בגלות, מצב של עבדות, אין צורך ב"זכר לעבדות", מכיון שמרגישים את ענין העבדות בפועל, ומטעם זה, "המצווה של זכר לעבדות בטלה", שלכן, בטל החיוב של מרור מן התורה, אלא שחכמים תיקנו "משום זכר" (זכר למקדש).

לתלמיד
עמ' 6

בליל הסדר אנו אמורים לחוות שתי תחושות: (א) תחושת שעבוד כמו שחוו אבותינו במצרים, (ב) תחושת חירות הדומה ליציאתם מהגלות. במהלך כל השנים שבית המקדש היה קיים היו עושים מנהגים שמזכירים את שני הקצוות האלו.

אולם לאחר חורבן הבית, עם ישראל חונָה שעבוד מדי יום ביומו; גירשו אותם מארצם, החריבו להם את בית המקדש, מכרו אותם לעבדים, ואף במהלך ההיסטוריה מגרשים אותם ממדינה למדינה, כל פריץ מקומי יכול לעשות בהם ככל העולה על רוחו ולהשליך יהודים לבור על לא עוול בכפם, פוגרומים ורדיפות כאלו ואחרים.

בזמן הגלות יהודי מרגיש על בשרו את השעבוד ממש כמו אבותיו במצרים, ולכן, אין טעם לקיים את המנהגים שאמורים לעזור לנו לחוות שעבוד, משום שאנו עמוק בשעבוד.

בימים אלו, ימי המלחמה בארץ הקודש לאחר זוועות ה-7 באוקטובר, המאורעות הקשים שעברו על אחינו ואחיותינו, והסבל העצום שעובר על החטופים, ה' ישמרם ויצילם – האם מישוהו צריך מרור בשביל להרגיש מרירות ושעבוד? האם מישוהו צריך חרוסת בשביל להזכיר לו שאנחנו עמוק בבוץ?

לכן, אומר הגאון רוג'ובי, מצוות אכילת מרור וטבילתו בחרוסת, התייתרו. איננו זקוקים להם כדי להרגיש את השעבוד והמרירות.

ובנוגע לאכילת המצה: מצוות אכילתה לא התבטלה, משום שאנו אוכלים אותה זכר לחירות. אבל החלק של המצה שבא להזכיר לנו את ה"לחם עוני" – התבטל יחד עם המרור. בימינו, אנו אוכלים מצה רק זכר לחירות.

אך למעשה, תיקנו חכמים להמשיך ולאכול מרור ולטבול אותו בחרוסת "זכר למקדש", כדי שלא תשתכח מישראל תורת סדר הפסח, ושנזכור כיצד זה אמור להיות במקור.

יש כאן חידוש גדול: בזמן שבית המקדש היה קיים, עם ישראל היה צריך להדגיש בליל הסדר את העבדות מחד, ואת הגאולה מאידך. אולם בזמן הגלות, איננו זקוקים להדגיש כלל את השעבוד, משום שאנו חווים אותו יום יום. עלינו להדגיש רק את הניסים, את החירות ואת הגאולה. העובדה שאנו אוכלים מרור, היא רק זכר למקדש! זכר לענין טוב.

סיפור מרור היה בשפיע... (למורה בלבד)

מספר הרב ניסן מנגל, על החוויה שלו בליל הסדר במחנות בשואה:

היה זה ערב רגיל ככל הערבים. שכבנו על הדרגשים, אלף-מאתיים אסירים יהודיים דחוסים בצריף אחד; כשלפתע, בשעה שמונה בערב, פשטה השמועה: היום פסח!

חיש-מהר קפצו כולם מהדרגשים והתיישבנו יחדיו במרכז הצריף. מצות לא היו לנו, אך מרור היה לנו בשפיע... החלטנו לקרוא את ההגדה. בהעדר ספרים, כל אחד שזכר קטע מן ההגדה אמר אותו בקול, וכולם ענו אחריו. "אני הייתי הקטן שבחבורה, בן עשר בלבד. נעמדתי וקראתי בקול גדול: "מה נשתנה הלילה הזה..." וכולם אמרו אחריי. היינו עבדים, המצב שלנו גרוע בהרבה ממה שחוו בני-ישראל ממצרים, אבל היינו נחשבים לחוג את חג החירות!" לפתע נפתחה הדלת וקצין האס אס נכנס. 'מה קורה כאן?' הוא צעק. 'כולכם לחזור מיד למיטות!'

כולם מיהרו בבהלה לדרגשים, אבל לא חלף זמן קצר לאחר שהקצין יצא מהצריף ושוב קפצו כולם למרכז הצריף, ממשיכים לומר את קטעי ההגדה...

הקצין המשיך לערוך ביקורת מצריף לצריף, וכשסיים שוב הגיעו לאוזניו קולות השירה וקריאת ההגדה. נזעם כולו הוא מיהר לעבר הצריף שלנו. 'אמרתי לכם לחזור למיטות!' הוא נבח. 'אם תצאו מהמיטות שוב, אירה בכולכם!'" הקצין יצא, חלפו כמה רגעים ושוב יצאו כולם מן הדרגשים. ידענו היטב כי לא היה זה איום של מה בכך, אך שום דבר לא יעצור אותנו מחגיגת חג הפסח שלנו... המשכנו לשיר, לקרוא קטעי הלל...

המשכנו לשיר ולשמוח עד ארבע לפנות בוקר. אז הגיע הזמן לקום ולגשת לעבודה.

עד עצם היום הזה אני חושב לעצמי: יחד עמי בצריף היו קרוב ל-1,200 איש. רבים מהם היו יהודים שהגדירו את עצמם כיהודים לא מאמינים. אבל איש מהם לא ביקש שנפסיק בחגיגה כי אנו מסכנים את חייו! כולם הצטרפו, תוך סיכון עצמי גבוה. היה זה רגע בו הנשמה היהודית האירה, למרות התופת והזוועה, חגגנו את חג החירות: הנשמה שלנו הייתה משוחררת באמת."

אכן, במוראות השואה, אף אחד לא חשב שצריכים עזרה בשביל להרגיש את השעבוד. הם מסרו את נפשם בשביל להרגיש חירות. האמת היא שזה כך בכל זמן הגלות. ולכן, בליל הסדר, עלינו להדגיש ולחוות רק את החירות. מרור יש לנו בשפע..

<< הרבי

אל תזכיר את השעבוד!

ועל פי זה מובן החילוק שבין זמן המקדש לזמן הזה בנוגע לטיבול מצה בחרוסת.

לתמיד
עמ' 7

לדעת הראב"ד: בזמן המקדש - מכיון שהיה במצה גם ענין העבדות, יש מקום (וצורך) לְטַבֵּל מצה בחרוסת, שאף היא משום עבדות - "זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים": מה שאין כן בזמן הזה - מכיון ש"מצוה שהיא זכר לעבדות בטלה", ובמילא, יש במצה ענין החירות בלבד, אזי "לא שייך לטבל בחרוסת", שהיא משום עבדות.

הראב"ד אומר, שבימי הגלות בטל הטעם למנהגים שמזכירים שעבוד. איננו זקוקים לעזרה לזכור את הטעם המריר של הגלות. ואם כן, את המצה אנו אוכלים בשביל לזכור דבר אחד בלבד - את החירות. לטבול אותה בחרוסת?! - "זה הבל!"

נכון שאנו משאירים את המרור והחרוסת על קערת הסדר זכר למקדש, אבל את המצה איננו צריכים לטבול בחרוסת, משום שאנו לא עושים מנהגים כדי לזכור את השעבוד.

אמנם, לדעת הרמב"ם, גם "בזמן הזה... מטבל מצה בחרוסת".

מדוע לדעת הרמב"ם מטבילים את המצה בחרוסת גם בזמננו? - לא בשביל לעורר את רגש השעבוד, אלא זכר למקדש. משום שכך עשינו כשבית המקדש היה קיים.

נמצאנו למדים, שגם הרמב"ם וגם הראב"ד מסכימים שהיום לא עושים דברים בשביל להזכיר השעבוד. ולכן, מן התורה, לא היינו צריכים לאכול מרור, וגם לא לטבול את המצה בחרוסת. המחלוקת היא רק, מה תקנו חכמים להשאיר על כנו זכר למקדש. הראב"ד טוען, שרק את מצוות המרור השאירו על כנה זכר למקדש, אך לא את הטיבול של המצה בחרוסת, ואילו לדעת הרמב"ם, גם את טיבול המצה בחרוסת השאירו על כנה, זכר למקדש.

מדוע?

סברת הראב"ד היא, שעושים תקנה "זכר למקדש", רק על עניינים עיקריים שהיו בזמן המקדש, אך לא על עניינים טפלים. ולכן, בשלמא מרור, שבזמן המקדש היה מצוה בפני עצמה מן התורה, ועכשיו בטל, מתאים לחדש ולתקן, שממשיכים לאכול מרור בזמן הזה זכר למקדש. משא"כ בנוגע לטיבול המצה בחרוסת, הרי גם בזמן המקדש הטיבול בחרוסת היה טפל, שלכן לא מברכים על החרוסת אף על פי שהיא מצווה לפי שהיא טפלה למרור, וכמו"כ לחרוסת אין שיעור, ויותר מזה, שהרי צריך לנער את החרוסת מהמצה בכדי לא יתבטל טעם המצה. ומכיון שמנהג הטיבול בחרוסת היה מנהג טפל בזמן המקדש, אין מקום לעשות תקנה מיוחדת שימשיכו להטביל את המצה בחרוסת גם בזמן הזה משום זכר למקדש. לאידך, סברת הרמב"ם היא, שגם בעניינים טפלים שייך הענין של תקנה זכר למקדש.

[ישאל תלמיד ממולח, לדעת הראב"ד מדוע אפוא טובלים את המרור בחרוסת? התשובה לכך היא, שמכיון שחכמים תיקנו להחזיר את המרור לקצרת הסדר, החזירוהו כפי שהיה מלכתחילה – עם הטיבול בחרוסת, ואילו המצה לא נעלמה אף פעם מקצרת הסדר, משום שהיא גם זכר לחירות, ולכן לא טרחו החכמים לייצר תקנה מיוחדת לטבול את המצה בחרוסת.]

סיפור זכר למקדש (למורה בלבד)

בשנת הראשונות לנשיאותו נסע הרבי שלוש פעמים לבקר את מחנות הקיץ החדשים שהקים בהרי ניו יורק. ביקורים אלו היו היסטוריים בחב"ד, משום שבמשך כל שנות נשיאותו, הרבי מעולם לא יצא לחופשה, ואף לא יצא אל מחוץ לעיר.

ההתרגשות במחנה הקיץ היתה בשיאה, והצוות טרח לנקות וליפות את מחנה הקיץ לכבוד הביקור החשוב.

הרבי סייר במחנה והביע התעניינות על כל פרט ופרט, ועבר בכל חדר ובכל בנין. באחד הבניינים היה חדר ששימש כמחסן לחומרי עבודה, אך הוא היה נעול. הרבי ביקש לראות גם את החדר הזה. כאשר פתחו את הדלת, ראו שם בלגן לא קטן, ועל הקיר היה כיתוב "זכר לחורבן". הרבי חייך ואמר, "זכר לחורבן? זכר למקדש!".

סיפור זה מתמצת את נושא השיעור. בליל הסדר איננו מזכירים את השעבוד אלא את החירות. אפילו כאשר אנו אוכלים את המרור, אנו לא נזכרים במרירות השעבוד, אלא בעובדה שכאשר בית המקדש היה קיים זה מה שהיינו עושים: זכר למקדש!

בכדי להבהיר שוב את החידוש של הרבי, נקרא קטע משיחה אחרת, שבה הרבי מדגיש בבהירות את אותה נקודה:

מקור 9 שיחת אחרון של פסח, ה'תשי"ב

הטעם שבזמן הגלות אין חיוב מן התורה על אכילת מרור, הוא, לפי שהגלות עצמו הוא ענין של מרור, שלכן אין צורך להדגיש יותר את ענין הגלות על ידי אכילת מרור (דבר שיכול להביא לרגש של יאוש כו'), מה שאין כן בזמן שבית המקדש קיים, יש צורך וחיוב באכילת מרור כדי לעורר ולהדגיש את זכרון הגאולה ממעמד ומצב של הגלות.

לתלמיד
עמ' 7

והענין העיקרי שבו היא עיקר ההדגשה בזמן הגלות, הוא, זכרון הגאולה ממצרים שנותנת כח לכללות העבודה בזמן הגלות כדי לבוא להגאולה העתידה – כמודגש בהחיוב מן התורה על אכילת מצה הקשורה עם הגאולה.

לתלמיד
עמ' 7

נקודות מפתח

לתלמיד
עמ' 8

- בליל הסדר אנו אוכלים מספר מאכלים: מצה - 'לחם עוני' - זכר לשעבוד הקשה, וזכר לגאולה המהירה ממצרים. מרור זכר למרירות החיים במצרים. חרוסת זכר לטיט בו השתעבדו אבותינו.
- הרמב"ם פוסק כי יש לטבול את המצה בחרוסת, אך הראב"ד חולק וסובר שאין לטבול את המצה בחרוסת. על מה הם מתווכחים?
- בזמן שבית המקדש היה קיים, כולם הסכימו שיש לטבול את המצה בחרוסת. הסיבה לכך היא שבמצה יש זכר גם לשעבוד, ולכן מתאים לשלב אותה עם החרוסת שמסמלת את השעבוד.

לא מזכירים את השעבוד

- בזמן הגלות, החיוב להזכיר את השעבוד כחלק מליל הסדר בטל. מדוע?
- הרבי מסביר, שבליל הסדר תקנו לאכול מאכלים שונים שאמורים לעזור לנו לחוות את השעבוד של אבותינו במצרים מחד, ואת החירות שקיבלו ביציאת מצרים מאידך. בימינו - בזמן הגלות, אין צורך בפעולה מיוחדת שתזכיר לנו את השעבוד שכן אנו חווים אותו יום-יום! ולכן, החלק של "זכר לשעבוד" שתמיד היה בליל הסדר – התייתר.
- זוהי גם הסיבה, שמן התורה אין חיוב לאכול מרור בזמן הזה. ומסיבה זו, כשאנו אוכלים מצה, אנו כבר לא עושים זאת בתור זכר ללחם עוני, אלא רק בתור זכר לגאולה.

זכר למקדש

- מדוע אם כן תיקנו חכמים שנמשיך לאכול מרור גם בזמן הזה? זכר לימי המקדש.
- עתה נוכל להבין במה חלוקים הרמב"ם והראב"ד: לדעת הראב"ד, בגלות אין סיבה לטבול את המצה בחרוסת, שכן בזמן הגלות המצה מסמלת רק חירות, ואילו החרוסת מסמלת עבדות ואין מקום לשלב ביניהן.
- לדעת הרמב"ם, גם בגלות יש לשמר את המנהג של טבילת המצה בחרוסת כזכר לימי המקדש בו טבלו בחרוסת כדי לחוש שעבוד, בדומה לכך שחכמים תיקנו אכילת מרור גם בזמן הגלות.

צידה לדרך (למורה בלבד)

יש שתי דרכים לחיות את החיים – זכר לשעבוד או זכר לחירות.
"זכר לחירות" או "זכר למקדש" זה התמקדות בטוב – ברגעים היפים,

בשמחות, ובחירות. בקדושה שאפיינה את בית המקדש, כמו החגים והשמחה שהיו בו. לעומתו, "זכר לחורבן ולשעבוד" הוא התמקדות באובדן, בכאב ובטרגדיה של גלות מצרים.

הרבי מסביר שבחג הפסח אנו מציינים וחווים רק דברים שהם זכר לחירות ולמקדש. אנו לא מנסים לחוות את שעבוד מצרים ואיננו מביאים את האדם לעצבות, אלא להפך – מספרים על יציאת מצרים, ומעוררים געגוע לימים היפים של תקופת בית המקדש.

זוהי הגישה החסידית: להתמקד בחיובי – ולא בשלילי.

ניתן להשליך זאת גם על ציון יום היארצייט. אדם יכול לבחור לזכור את יום האובדן עצמו – את הפרידה, את הכאב, את הרגעים האחרונים, מה שמוביל לעצבות – "זכר לשעבוד". אך הוא יכול גם לבחור בגישה אחרת: לזכור את הימים הטובים – את החגים שבילו יחד, את ליל הסדר המשפחתי, את הטיולים בחול המועד. זיכרונות שמחיים את הרגעים היפים ומביאים נחמה – "זכר לחירות ולמקדש".

חסידים תמיד יעדיפו להדגיש את "זכר לחירות" – כי כשמתמקדים בטוב, הוא גדל ומאיר את כל הדרך.